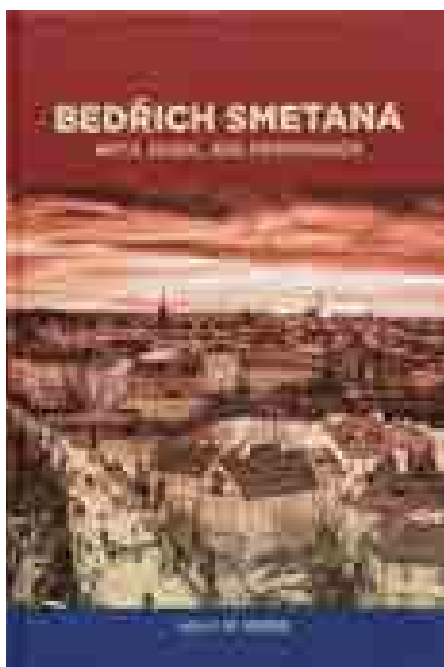

Kelly St. Pierre:
Bedřich Smetana:
myth, music, and propaganda

Martin Kratochvíl

Kelly St. Pierre

Bedřich Smetana: myth, music, and propaganda

Eastman Studies in Music. University of Rochester
Press, Rochester, NY, 2017

Národ dělají národem z velké části symboly a jedním z těchto symbolů se může stát hudba. I český národ má své hudební symboly a mezi nimi k nejoblíbenějším patří Bedřich Smetana – jeho hudba i osobnost. V den jeho úmrtí je tradičně zahajován festival Pražské jaro, čtyřka v obou jeho životních letopočtech byla inspirací k oslavám „Roku české hudby“, fanfáry z jeho Libuše ohlašují příchod prezidenta republiky, úvod ze symfonické básně Vltava vítá cestující při přistání na pražském letišti i při příjezdu rychlovlaku na hlavní nádraží. I ti, kdo se o vážnou hudbu zajímají zcela minimálně, jsou tak konfrontováni se Smetanou coby ztělesněním hudební českosti. A jak tomu mnohdy bývá, symboly jsou udržovány v povědomí pomocí stereotypizovaného opakování, nikoliv skrze kritickou analýzu. Tím spíše je pak užitečné takovou analýzu občas udělat. Zatímco domácí muzikologové se často soustředí spíše na detailní rozbor děl a historických okolností, pohled zvenčí může pomoci právě k pochopení mechanismů, jimiž se ze skladatele a jeho hudby stávají ony národní symboly. Česká hudba má (či měla) několik dlouhodobějších „pozorovatelů z venku“, badatelů, kteří se jí soustavně věnují. Z nich zmiňme nedávno zemřelého Johna Tyrrella, Briana Lockeho a také Michaela Beckermanna,

jehož článek *In Search of Czechness in Music* (19th-Century Music, Vol. 10, No. 1 (Summer, 1986), s. 61-73) patří nejcitovanějším textům na téma národního charakteru české hudby. Tyto řady nyní rozšiřuje americká muzikoložka Kelly St. Pierre s knihou *Bedřich Smetana: myth, music, and propaganda*, která vyšla na konci minulého roku a která navazuje na autorčinu dizertaci z roku 2012.

Jak název napovídá, autorčin zájem směřuje k procesu, během něž se budoval mýtus Bedřicha Smetany jako národního skladatele. Nejedná se tedy o komplexní monografii, byť i tu by si skladatel zasloužil, protože jediné monografie o něm v angličtině vyšly v 70. letech (po jedné od Briana Large a Johna Claphama). St. Pierre si svůj úkol rozdělila do dvou hlavních otázek: V první, rozčleněné do tří kapitol, se ptá, jaký byl kontext, v němž Smetana působil v 19. století a jakou roli v něm hrála Umělecká beseda, spolek založený v roce 1863, v němž působil jako první předseda hudebního odboru. Druhá otázka, pokrytá ve dvou kapitolách, pak míří do století 20. a analyzuje způsob, jakým se o Smetanovi psalo, jak byla konstruována jeho pověst. Ústřední místo v této části patří Zdeňku Nejedlému, člověku, jehož propojení umění, vědy a politiky významně poznamenalo českou kulturu, a muzikologovi Vladimíru Helfertovi.

První tři kapitoly ukazují, jak byl ve druhé polovině 19. století vnímán vztah mezi národní a světovou kulturou, jak se formovaly názory na to, jaká má být česká hudba. Smetana byl prezentován jako skladatel kosmopolitní, což podporoval mimo jiné jeho vztah k Franzi Listovi a Richardu Wagnerovi.

Právě těmito dvěma skladatelům, jejichž dílo Smetanu ovlivnilo, je v knize věnováno po jedné kapitole. Díky zvládnutí češtiny postavila autorka svou práci na důkladném studiu pramenů a literatury. Ve třech kapitolách zaměřených na 19. století před čtenářem rekonstruuje scény ze života Smetany a jeho soupeřů, analyzuje motivace a ukazuje, jak byla tehdy chápána ona českost. Mluví o dvou základních variantách: „horizontální“ a „vertikální“. První klade důraz na srovnání kroku se světem a jistý kosmopolitismus, po hudební stránce spřízněnost s kompozičním přístupem Richarda Wagnera. Druhá zdůrazňuje národní svébytnost a odlišnost od jiných kultur a jako hudební symbol si coby nejdůležitější inspiraci volí lidovou hudbu. Zatímco Umělecká beseda prezentovala Smetanu jako českého, nicméně kosmopolitního skladatele spojujícího v sobě to nejlepší z Wagnera a Liszta, Helfert, Nejedlý a jimi založený Hudební klub toto pojetí odsoudili jako zpátečnické a zdůrazňovali skladatelovu nezávislost na cizích inspiračních zdrojích. Kelly St. Pierre ukazuje na Helfertově textu *Motiv Smetanova „Vyšehradu“* z roku 1917, jaký význam mělo pro smetanovské apologety sladění hudby a životních událostí. Symbolem se tu stává právě onen motiv Vyšehradu a otázka, zda k němu Smetana dospěl v okamžiku ztráty sluchu, před ním, či po něm. Autorka ukazuje, jak Helfert zdůrazňoval podobnost mezi tímto motivem a motivem z opery *Libuše*, zatímco s vyhýbal možným vazbám na podobné motivy z Wagnerova *Soumraku bohů*.

Finální kapitola se zaměřuje na osobnost Zdeňka Nejedlého, ale zasazuje jeho

smetanovské práce do širšího rámce; nejprve do debat o smyslu české historie, jejichž nejvýraznějšími účastníky byli Tomáš Masaryk a Jaroslav Goll, poté do poválečné ideologizace československé kultury. Helfert a Nejedlý sdíleli tendenci prezentovat Smetanu jako národního proroka nebo mučedníka a kapitola mimo jiné rozebírá jejich rétoriku. S Nejedlého návratem ze Sovětského svazu a počátkem jeho aktivní participace v komunistické politice se pak ze Smetany stává inspirace pro oficiálně požadovaný socialistický realismus. Závěr této kapitoly stručně ukazuje, jak se po pádu komunismu symbolická hodnota skladatele vytrácela, zatímco bádání a publikování o něm se mohlo svobodněji rozvíjet.

S jednotlivými závěry knihy samozřejmě lze polemizovat, což je dáno samotnou

povahou jejího tématu. Nelze ovšem popřít, že Kelly St. Pierre si na základě důkladného výzkumu pramenů klade otázky, jež jsou v české muzikologii spíše na okraji pozornosti. A stereotypy jsou přitom udržovány dále při životě. Důkazem je třeba v úvodu zmiňovaná akce Rok české hudby, jejíž pořadatelé v roce 2014 na svých webových stránkách hrdě tvrdili: „Hudba je reprezentativní součástí české kulturní identity. Jména Antonín Dvořák, Bedřich Smetana, Leoš Janáček, Bohuslav Martinů, Josef Suk, Jan Dismas Zelenka a další, jsou spolehlivými markanty, které lidé rozpoznávají ve světě jako „české“. Právě otázky proč, jak, kdy a kým je určitá hudba rozpoznávána jako česká, bychom si nad podobnými slogany měli klást.